

กันของผู้คนทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือทั้งเผชิญหน้ากันโดยตรงหรือไม่ก็ได้ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ เคารพในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ และเป็นลักษณะความรู้สึก อคติวิสัยของความเป็นชุมชนหรือแบบแผนในอุดมคติ กล่าวคือ นำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชนที่ดี หรือชุมชนในอุดมคติ (ปารีชาติ วลัยเสถียร, บรรณาธิการ, 2543) การมองชุมชนในแนวนี้จึงมีความแตกต่าง หลากหลาย และเป็นนามธรรมอยู่มาก แต่ก็สามารถเป็นกรอบสำหรับการรื้อฟื้นความเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม และทำให้ชุมชนเป็นแหล่งสำคัญในการเสริมสร้างพลังของปัจเจกบุคคล ในการเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบต่อบริบทปัจจุบัน และอนาคตของสังคม

สรุป แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนทางมนุษยนิยมนี้มีลักษณะที่น่าสนใจคือ 1) ไม่ได้ให้ความสำคัญหรือความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่ 2) เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ 3) เป็นลักษณะความรู้สึกเชิงอัตวิสัยของความเป็นชุมชน หรือแบบแผนในอุดมคติ กล่าวคือ นำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชนที่ดี หรือชุมชนในอุดมคตินั้นเอง และแม้ว่าจะมีทัศนะอันหลากหลายเกี่ยวกับชุมชน ก็ยังสามารถสรุปหาจุดร่วมได้ 2 ประการ คือ 1) เป็นการกล่าวถึงวิวัฒนาการของสมาคมของมนุษย์ (human association) 2) มีการยอมรับอย่างกว้างขวางว่า การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของความเกาะเกี่ยวในสังคมมนุษย์ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ลักษณะหนึ่งของสมาคมของมนุษย์จะหายไป และจะมีลักษณะใหม่มาแทนที่

3. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement)

ขบวนการทางสังคม (social movement) หมายถึง ผู้กระทำการรวมหมู่ (collective actors) ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่รู้ว่าตนเองมีผลประโยชน์เดียวกัน และมีอัตลักษณ์ (common identity) ในการดำรงชีวิต (Scott, 1990) และจุดมุ่งหมายสำคัญของกระบวนการทางสังคม คือ การรวมหมู่เพื่อที่จะมุ่งพิทักษ์รักษา (defend) หรือการเปลี่ยนแปลง (change) สังคม หรือตำแหน่งแห่งที่ของกลุ่มชนในสังคม ผ่านการระดมมวลชน (mass mobilization) หรือข่มขู่ว่า

จะมีการระดมมวลชน ซึ่งเป็นที่มาของการบังคับทางสังคม (social sanction) และอำนาจทางสังคม (Scott, 1990)

ชุมชนในลักษณะนี้เกิดขึ้นอย่างเด่นชัด ภายหลังจากที่รัฐบาลได้นำยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เรียกว่าอุตสาหกรรมการส่งออกนำความเจริญเติบโต ไปสู่การปฏิบัติผ่านนโยบาย และมาตรการต่าง ๆ กล่าวคือ รัฐได้ปรับบทบาทจากการส่งเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นบุกเบิกขยายพื้นที่การเกษตรในการผลิตเพื่อการส่งออก มาสู่การที่รัฐร่วมมือกับกลุ่มทุนหรือภาคธุรกิจ เพื่อดำเนินการสร้างอุตสาหกรรมการเกษตร ผลพวงดังกล่าวทำให้รัฐและกลุ่มทุนธุรกิจบุกเข้าไปใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ชุมชนใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพ (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) จนนำไปสู่ความขัดแย้ง เกิดการต่อสู้ แย่งชิงทรัพยากรระหว่างรัฐ ทุนกับชุมชนท้องถิ่น และมีการเดินขบวนชุมนุมประท้วง ในช่วงปี 2536 - 2538 และ 2540 (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541) จากปรากฏการณ์ของการเดินขบวน ชุมนุมประท้วงที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เป็นจุด ๆ ได้นำไปสู่การรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ และพัฒนาเป็นเครือข่าย จากเครือข่ายความร่วมมือระดับชุมชนที่มีปัญหาร่วมเหมือนกัน พัฒนาไปสู่เครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มปัญหาต่าง ๆ ในสังคม และร่วมกันผลักดันในการแก้ไขปัญหาทั้งที่เกิดขึ้นในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับภูมิภาค ไปจนถึงระดับประเทศหรือระดับนโยบาย

ชุมชนในลักษณะนี้จึงได้รับความสนใจมากขึ้นในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยถูกมองว่าเป็นเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความไม่พอใจต่อสังคมในยุคสมัยใหม่ และไม่ใช่ชุมชนที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะ หรือชั่วครั้งชั่วคราว หากแต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตปกติของสังคม (every day life) โดยมีเครือข่ายของการจัดตั้งมากมายและหลากหลายในระดับต่าง ๆ ผ่านความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตลอดจนมีการปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งความสัมพันธ์เหล่านี้ถูกสร้างขึ้นและผลิตซ้ำ (reproductivity) ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน โดยมีการระดมมวลชนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการกระทำกร่วมในสังคม

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในฐานะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบ่งออกเป็น 2 แนวคิดคือ แนวคิดของสำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร (resource mobilization) และแนวคิดของสำนักทฤษฎีขบวนการทางสังคมแนวใหม่ (new social movement) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 แนวคิดของสำนักทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization)
ทฤษฎีการระดมทรัพยากร พัฒนามาจากการผสมผสานแนวคิดทางสังคมวิทยา และแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์เข้าด้วยกันโดยนักวิชาการในสหรัฐอเมริกา และกลายเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางนับแต่ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา แนวคิดนี้สนใจการประท้วงแบบรวมหมู่